

Живојин Петровић

НЕСТВАРНО, А СТВАРНО

■ Laguna ■

САДРЖАЈ

ЈУНАЦИ И ЈУНАКИЊЕ	9
Освета мрвог војводе	11
Стана Ковачевић: Раме уз раме са мужем у рову!	18
Живео је 29, а проживео 290 година	20
Из пећине у легенду	27
Триста Рома хероја под командом Тасе Арачлије	31
Највиши споменик српским јунацима	36
Мед за Францускиње	39
Душан Пурић: Официр са пушком у руци	42
Прва жртва Првог светског рата	51
Када отац салутира сину	66
НАШЕ ДРУШТВО, НАШИ ЉУДИ	69
Мали за мале	71
Летњиковац за слабуњаву децу на Кошутњаку	76
Огледна школа	80
Визиткарта узрок дипломатског рата између Француске и Србије	91
Београдске патролције, чувари мирног сна	96
Прва биоскопска пројекција у Србији	98

Код слепог шофера	102
Калемегдански Диоген.	104
„Тигар од Ешнапура“: први српски велемајстор . .	109
Сава Гердец: Шахиста аматер који је побеђивао све професионалце.	115
Шекспир па Јоца	117
Пећински човек	122
Ало, ало....	124
Када је Србија имала позицију А1	128
Колубарска грозница.	132
Златна грозница у Србији	151
Први Србин који је у стомаку носио близанце. . .	158

НЕПОЗНАТО О ПОЗНАТИМА 163

Нушићев дан.	165
Брате Толстоје – брате Лазо	170
Возаровићев Црвени крст.	173
Раша Плаовић: једанаест пута бежао из логора . .	177
Србија – тамо далеко, код Северног пола.	180
Миланковић пише песму Мики Аласу	186
Црни барон на челу Беле армије	189

ДОБРОТВОРИ. 195

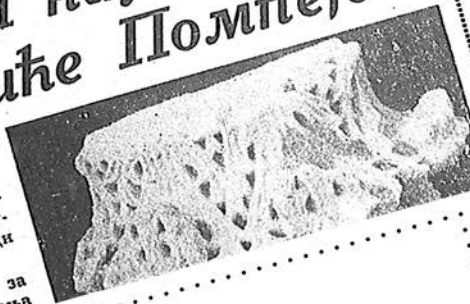
Владимир Влајко Каленић: Обућар коме нисмо ни до ђона	197
Јанис Јанулис	203
Браћа Радојковић	205
Докторка тета Катарина	208

МОРСКЕ И РЕЧНЕ ПРИЧЕ	213
Васо Сладовић: Робинзон из Баошића215
Јахачи торпеда223
Трајанов мост231
Божо Банац234
Брод који јепотонуо од стида242
Од Балтика до Саве250
Професор Мирко и 700 коњаника256
Први Србин на Северном полу262
 ВЕСЕЛЕ ЦРТИЦЕ	 265
Откуп за младу267
Мадам Мица – пророчица269
Повратак отписаног273
Канаринци Александре Чарњајеве Хартвиг275
Ђаво међу београдским балеринама279
Качкет принца Ђорђа П. Карађорђевића281
Порука из боце283
Пожар и ђевапчићи285
Најбољи илузиониста и мађионичар на свету287
Пут у облику слова М299
Први дубоки деколте у Србији301
Белешка о аутору303

Претставља за

и откриће Помпеја
који је досада откривено претставља за у велини успех, а резултати откопавања мо три до четири недеље.

ина професор Београдског универ-
р. Владимир Р. Петковић врши иско-
иног Града код Лебана. Врло скром-
ма и са малом снагом, уз помоћ дру-
ије уметности, г. др. Петковић ради
мо три до четири недеље.

Јунаци и Јунакиње

код нас, као по не
учини подухвати, који
пршку државе и меоца
на овај рад, који се е
слепа. Обратили смо с
, да нам важи шта је до-
лино откривено. Наш по-
нам ову изјаву:

асеље колосалних
димензија
у области археолошког ис-
раживања наша земља има де-
аболожи открића од необичног
значаја. Ту се нарочито исти-
че откриће Царичиног Града
код Лебана, у коме се одржав
један археолошки локалитет
првог реда. Изашли на видело
дана јојо огромно насеље ди-
графитинама колосалних ди-
мензија, са раскошним црква-
ма, палатама и виллама, са трго-
вина и улицама, које указују
на бујан живот, који је ту ств-
јао.

Царичин Град се налази на
6 км. југозападно од Лебана на
сеља Прекопчице, и Царичи-
н Град, Санарино и Царичи-
Штуца, на једном живицином пла-
тоу, који је формиран пошто
торасето. Највиша твраса, опа-
сана бедоњима са кулама чини
акрополи, у којој су откривени
волика гроборица прва 70 и
дугачка, један музеола, једна
купатла и огромна палата.

На источној страни акрополе
наласи се капија, у чијој је осо-
нин изван акрополе откривен
архулин трг (форум), у коме су ра-
кржтале улице, које се ра-
клице у правцу четири стра-
на свога и теку кроз варошко
насеље опасно бедоњима. Из-

ламница, ножава, посућа и
др.), а од скулптура торзо једно-
бројно статуе и глава Моду-
ле у бронзи. Нађен је и велики
српски барокв из VI века и два
оловна печата са повећања, ко-
ји су вероватно били даривани
царин овога града. Почати су
такође из VI века.

Царичин Град — Ју-
стиниана Прима —
Старшина
Сви знаци говоре, да у Царичи-
цином Граду ваља тражити
славици град Јустиниана Прима,
који у VI веку подиже познати
цар византиски Јустиниан. Ви-
зантички извори воле, да се Ју-
стиниан родио у околини Ниш-
града, у месту које се зовало Та-
врисоне, поред кога и на-
грал, што га нар поклама, трго-
ва Јустиниана Прима и у на-
ну сазидана црква, палата, трго-
ва, портикуса и водовода.

Мештани Царичин Град зову
Јустициана, што је, несумњив-
но, постало од Старшина, а
како га је звао до пре 60—70
година био овај насељен, а та-
да га заменио славнији српски
формисао је име византиског
Југославија.

воћ пробудио врло велики ин-
терес на страни. У интересу на-
ше национално ствари и наше
науке било би, да се ставе на
расположење довољна почвана
средства за ископавање, које по-
несумњиво допети волика изни-
бојати. Открио нам се један
експлоатисање било срамно осе-
ствити странима или стајати
скрштених руку и затворених
очију пред њим.

Зашто се код нас не
омогуће ископавање
Из ово изјаву професора г.
др. Влад. Р. Петковића види се
најбоље, како је томак помоћу
наших научника који се баво
ископавањима старих насеља и
градова. Код нас се још ника-
ко не увиђа корист од овог на-
учног рада, на да се степено у
иностранству рекламирају ис-
копавања и стара насељена у

Они страни који познају ин-
талијанске радове на овом го-
мај буду видели. Они страни на-
код нас чини. Они страни нау-
чници који у радонима проф. г.
др. Петковића видео ваљно осе-
ство једног значајног открића
што се на-
свакако не омогућава једна
од најинтересантнијих наука и
што се дефинитивно решења
питања о граду византиског на-
шине су се о овоме гра-
тога, што је не-

Усећа. Се за атом лансационим,
постројењем Јерг Јела, да
Бесмртни личи одмах устројене,
сеј именује одасе Доситије
писма је „Голковичеј.
Друга књига са Доситије
ије Писаљом Давидовић,
ије Кијевоцеревој
ије 1742 г. Овом приликом је
у писану области. Јер
суде који су све калуше
Драгошућа за пресе
рава. Замислите гласит:
„Имену ни у ниш
години сачи ни е
тешкованије сеја
торпа и овославна,
чијах божић, ка
еја разум тва от
конеје збилоше
ије књиге сеја
данами евр.
Исеод овога сит
пше:
„У сва прили
кир Леонтић,
и Мејел, и про
орви и др
књига 5 ди
својак Доси
свај.
На другом
налази се ј
сма, ако се
и четири с
Ова прва
књизи
214. — из

ЕЗА
иће

Јод
се
г
г
г
Јод
се
г
г
г
Јод
се
г
г
г

Јакође туристичко значај
на. Налази се на благим бро-
говина околине планинских
ограница Рудника, Везина је
Букуље и Космоја. Везина је
интересантним друштво
многим спорништима и солим
са осталим местима и солим
у привредно у ку се стиче
многобројно пијаће Шума
је.
Јакође туристичко значај
на. Налази се на благим бро-
говина околине планинских
ограница Рудника, Везина је
Букуље и Космоја. Везина је
интересантним друштво
многим спорништима и солим
са осталим местима и солим
у привредно у ку се стиче
многобројно пијаће Шума
је.

ОСВЕТА МРТВОГ ВОЈВОДЕ

Петко Илић је рођен 1886. године у месту Старо Нагоричане код Куманова, у Северној Македонији, где је и завршио основну школу. Суочен са великим злочинима Турака, Бугара и Арбанаса, почео је да четује веома млад, са само шеснаест година, у чети војводе Довезенског. Био је врло храбар и предузимљив, па изабран за вођу српске четничке акције у свом крају са тајним именом – Муса.

Негде око 1. августа 1904. чета у којој се налазио била је око Вардара и њу је предводио војвода Вељко Мандарчев. Имали су задатак да се пробију до Скопске Црне Горе и организују ослобађање тамошњег народа. У том пробијању наишли су на бугарског војводу Бобева, који је имао задатак да стекне поверење српских бораца глумећи пријатељство и одушевљење што му се пружила

прилика да четује са Србима, а затим да их наведе на бугарску заседу. Када је чета прешла Вардар, 19. августа, убачени Бобев, у сарадњи са војводом Мандарчевим, разоружава целу чету, те заједно убијају све четнике! Остављају у животу само Мусу, јер је био најмлађи, али га као заробљеника шаљу у Бугарску на преваспитавање у логор – затвор.

Већ после неколико дана, наш јунак успева једва да побегне и долази до Врања, где обавештава надређене главешине о судбини својих другова и издаји Мандарчева.

Средином априла 1905. године турске потере су крстариле планином Козјак трагајући за четом српских четника. То је била осмочлана чета на чијем челу је био Муса. Сваку ноћ су на другом планинском врху тражили преноћиште. Вешто су измицали Турцима. Али једнога дана, турска патрола од сто војника окружила их је на козјачком вису Китка. Покушали су да пређу Пчињу, али нису успели, јер су и тамо били Турци. Одлучили су се за високи каменити врх који је једини остао слободан, стену на самом врху чуке. Њих осморица су се распоредили на тој стени и цео дан се жестоко бранили. Када су наши јунаци потрошили сву муницију, Муса је почео гласно да пева песме у којима је величао нашу војску и ругао се султану и Турцима који су иза дрвећа, око те стене, били скривени. Његов продоран глас одјекивао је планином.

Петко Илић (1886–1912)

Бледи и одлучни, потамнели од земље и барута, врло млади, на стени су се, поред главног јунака ове приче, налазили и витезови: Манасија Николић, Ђоша Бељановче, Коце Јанковић, Михајло из Кошине, Божин из Отљана, Анђел из Четираца. Ниједан од њих није имао више од двадесет година, а Денко Кумановче, као најмлађи, још није напунио ни осамнаест. Остали су са само једном бомбом. По четничком обичају да најмлађи решава ситуацију, бомбу су дали Денку.

На врху стене, наши хероји ломе све оружје и разбијају га о камење, једини револвер који је остао скривен или заборављен у појасу био је код Мусе. Брзо су прилазили један другом и изљубили се. Примакли су се и на коленима направили круг, обгрливши се рукама. У средини је клечао мали Денко са бомбом. Ударио је снажно по каписли, зачуо се судбоносни фијук запаљеног фитиља. Јунаци на стени су се последњи пут, кроз осмех, погледали и још јаче један уз другог прибили. Страховита експлозија разнела је самртно коло српских хероја.

На стени су остала само два четника која су давала једва приметне знаке живота. Један је био јунак наше приче, а други Божин из Отљана. Скроз у крви, погубљени у простору и времену, неким чудом преживели детонацију, лежећи непомично на стени Божин моли Мусу, да му скрати муке: „Утепај ме, Муса. Турците жив да не ме фатат.“

Војвода Муса вади из појаса револвер, у Божиној торби проналази два метка, пузи до свог другара, љуби га у чело и на то исто место испаљује метак. Остао је сам. Вуче се полако до ивице стене која се надвила над литицом ка Пчињи. Нагнут над понором, испалио је последње зрно себи у стомак и пао дубоко у провалију.

Била је ноћ, Турци су се весело разишли, али једна особа остала је непримећена у шуми.

Била је то Мара Кучкова, скромна жена из народа, рођена у селу Кучевишту у Скопској Црној

Гори, доказала се као веран јатак многим храбрим борцима за ослобођење. Примала их је у свој дом, вешто крила од очију вишевековног угњетача, хранила у потаји и видала љуте ране. А када је догорело до ноката, да би избегла хапшење, откопала је пушку сакривену у штали и отишла у шуму да се придружи борцима за слободу.

Успела је да се пробије кроз шикару и да приђе рањеном војводи. Нашла га је живог у локви крви и неприметно повукла у шипражје, а затим подигла на рамена и брзо склонила од турске потере.

Мучно, али упорно, Мара је одвукла рањеног војводу до српског села. Код своје куће очистила му је и превила тешке ране. Пошто то није било довољно за опоравак, морала је да га одведе лекару. Сутрадан га облачи у женске хаљине и као своју кћер вози кроз град запрежним колима доктору Михаилу Шушкаловићу, за кога је знала да је наклоњен српским ратницима за слободу.

Након указане лекарске помоћи војвода остаје сакривен у селу. Тек након четрдесет дана, још увек у завојима, на запрепашћење свих, Муса се појављује у Врањској бањи и то баш у цркви када свештеник пред мноштвом света служи парастос њему и његовим страдалим друговима. Свештенику испада кандило из руку, а народ остаје без даха гледајући у војводу као у чудо.

После Младотурске револуције 1908. поверовао је новим властима и сматрао да више неће бити потребе за акцију. Предао се и отишао у Скопље,

где је дочекан са великим почастима. Након тога вратио се у своје село, обрађивао земљу и оженио се Достаном. Није могао да води миран породичан живот, јер су га „бугараши“ стално денунцирали турским властима, па је често без разлога хапшен, а Арбанаси вребали прилику да га убију. Морао је да оде из села и настави да четује. Пре балканских ратова, почетком 1912. чуо је да се бугарска чета улогорила у селу Страцин и да одатле напада српска села.

Одмах је организовао своју чету и 4. марта 1912. године ушао у Страцин и отпочео напад на бугарске куће. У тим борбама је био тешко рањен. Другови су га на носилима извукли до села Широка Планина. Осећајући да му се ближи крај, изразио је последњу жељу: да га сахране на самој граници са Турском, да му глава буде на нашој земљи окренута ка непријатељу како би могао да их гледа и смеје им се. Тако је и било. Убрзо је издахнуо и 19. марта 1912. године четворица његових четника пренели су га преко старе српско-турске границе и сахранили у селу Лепчинца поред манастира Светог Пантелејмона.

Двадесет година касније, тачније 1933, организован је специјални Одбор за подизање споменика нашем хероју у његовом родном селу Старо Нагоричане. Удружење резервних официра и ратника је тада добило, од господина Станишића из Сомбора, израђену слику у порцелану покојног војводе, а Војно-технички завод из

Крагујевца је спремио ратне амблеме који ће кра-
сити споменик.

Исте те године у септембру месецу делегаци-
ја од преко двадесет људи, међу којима највише
учитеља и свештеника, кренула је из Куманова
у Страцин да пренесе кости палог војводе. То је
био велики догађај где се окупило мноштво све-
та. Земни остаци војводе Мусе су, уз највеће почас-
ти, пренети и привремено смештени у цркви у
месту Старо Нагоричане. Уз присуство великог
броја људи, деце и разних организација одржан
је помен.

Велелепни споменик и гробницу су му касни-
је подигли. Кажу да је споменик изгледао попут
пирамиде од камења и стена. Био је висок, необи-
чан и привлачан.

Привлачио је пажњу посебно Бугарима током
Другог светског рата, који су препознали чији је
споменик и одмах хтели да га сруше и униште.
Прво је неколико пијаних бугарских војника поче-
ло кундацима да удара у споменик, али му ништа
нису могли. Узели су чекиће и почели да га крње,
па су им се придружили још неки војници, који
су полугама и шипкама са свих страна гурали и
тако успели да га поруше, али је у тренутку пуца-
ња камена велики комад са врха споменика пао на
бугарског војника и на месту га удио.

То је била освета мртвог војводе.

Освета војводе Петка Илића – Нагоричког, зва-
ног Муса!

СТАНА КОВАЧЕВИЋ: РАМЕ УЗ РАМЕ СА МУЖЕМ У РОВУ!

Да мужеви ратују, то је свима познато, да жене ратују и то сте већ имали прилику да сазнате, али ретко се чује да супружници, жена поред мужа, заједно бију битке.

Стана, сељанка из Црњелова поред Бијељине, родила се 1850. године, а када је стасала за удају, страсно се заљубила у Стевана Ковачевића с ким је наставила да живи у Шапцу. Све до 1876. ни по чему се није издвајала од осталих жена.

Када је избио Српско-турски рат 1876. године, Стеван, Станин муж, придружио се одреду дринских добровољаца и војевао против Турака у Подрињу.

Стана није могла да поднесе очекивање и стрепњу, обукла је мушко одело, везала косу под шајкачу, узела пушку и придружила се добровољцима под именом Станко. Три месеца је подносила

све напоре са другим ратницима и нико није приметио да је жена, док је муж, иако не претерано срећан што ратује уз жену, пажљиво чувао тајну о њеном јунаштву.

Храбра Стана добила је сребрну медаљу за храброст због исказаног јунаштва под именом Станко, те је постала омиљена међу „браћом добровољцима“, како их је звала.

Трећег месеца Станиног ратовања њен супруг Стеван теже је рањен у боју код Батковића, те је пребачен у шабачку болницу.

Чврста у јуришима и под кишом куршума, жена-ратник није могла да сакрије бригу. Напустила је положај и отишла у болницу да негује рањеног мужа. Болничари и ратници су тек тада схватили да је Станко заправо Стана.

Када је Стеван прездравио, супружници су се вратили својој кући, а Стана је наставила да живи као и пре рата. Ратни другови је нису одбацили и заборавили, била је равноправни члан удружења добровољаца и учествовала у парадама и прославама.

На двадесетпетогодишњицу рата, 1901. године, добила је медаљу за војничке врлине.

ЖИВЕО ЈЕ 29, А ПРОЖИВЕО 290 ГОДИНА

Доксим Михаиловић је рођен је 1883. године у печалбарском засеоку Мала Река у Галичнику, у данашњој Северној Македонији, ондашњој Турској. У родном месту је завршио основну школу са највишим оценама и одмах отишао у Призрен на даље школовање, где је као истакнути ђак понео диплому Богословско-учитељске школе. Језици су му ишли од руке и брзо их је учио. Тада је већ, поред матерњег српског, савршено знао и македонски, турски, бугарски и албански (арнаутски). Враћа се у родно место 1904. године и запошљава у основној школи као учитељ. Међутим, већ следеће године, тачније крајем марта 1905, великобугарска, али и турска пропаганда и терор над српским живљем у Македонији постаје неподношљива, те Доксим напушта школу и покреће акцију, односно окупљање људи у своју чету.

Тачно 27. марта 1905. године двадесет седам српских хероја се окупило у селу Табановци. То је видео турски доушник и дојавио њиховом кумановском гарнизону. Турска војска у зору опкољава Табановце, те су се неки српски четници, који су били по разним кућама предали, након обећања и гаранције за њихове животе предали док су се остали четници храбро борили и на крају изгинули. Ова седморица који су се предали били су одмах везани и спроведени у Куманово. Тамо их је, на улици, чекала маса разјарених муслиманских Цигана – поткивача, који су их тако везане буквално, пред очима турских војника, линчовали разбивши им главе чекићима. Мрцварили су њихова беживотна тела секирама, ножевима и моткама. Био је то стравичан призор који се одмах прочуо широм целе Македоније, али и Србије. Од тог тренутка, све четничке чете крећу да се окупљају и организују. Тако је кренуо и јунак ове приче – војвода Дебарац.

Четници су се већ 28. априла, доласком са свих страна, груписали близу Челопека. Поред осталих, ту су биле и београдска, крагујевачка, врањска, Скопљанчетова, Стевана Недића и Чича Павлова чета, али и чета војводе Дебарца. То је, до тада, био највећи скуп српских четника на терену, ако се изузму балкански ратови. Крвави дој на Челопеку се одиграо 29. априла 1905, где су Турци побегли остављајући на бојишту више од двеста мртвих и рањених.

После ове битке, ситуација се мало смирила, па се наш јунак са осталим војводама повукао у унутрашњост и са четницима раширио по терену. Војвода Дебарац је био омиљен међу људима, јер је као орао крстарио, са својом четом, по западној Македонији и уливао храброст Србима. Био је, уједно, активни агент Централног Одбора Српске четничке организације у данашњој Западној Македонији.

Када се четничка акција под утицајем нових прилика мало смирила у Македонији, до нашег хероја је дошла информација да је манастир Хиландар у опасности од евентуалних напада непријатељских група тако да он 1906. године одлази на Свету Гору. Одмах је постављен за Управитеља имања манастира Хиландар у Светој Гори, Каламарији и Солуну. Годину дана је са два пиштоља у појасу обилазио око манастира и чувао га. У јулу 1907. када су проценили да манастиру Хиландар више не прети опасност, војвода Дебарац се враћа у Македонију и убрзо након тога жени. У септембру исте године, постављају га за управника свих српских школа у Ђевђелији и околним местима. Међутим, након само годину дана, захваљује се надлежнима и напушта место управника, како би се отиснуо у нове, непознате воде.

Недуго затим постаје трговачки агент једне београдске фабрике, а када је убрзо стекао искуство, почиње свој предузетнички живот. Креће да

тргује вином, појединим намирницама, зачинима и осталом робом за коју је нашао врло добру прођу у Каиру, Александрији, Грчкој, Египту, Турској и на Малти. Нема где га није било и нема који језик није научио – енглески, италијански, арапски, низу нема краја. Остваривао је значајан профит, па је почео да улаже у некретнине, а у једном периоду је чак био и власник хотела у Каиру. Путовао је Африком, Европом, Азијом, а мало-мало, па би боравио у Београду.

Остаје неразрешено да ли је војвода Дебарац био присутан у Суботици 1910. године када је Иван Сарих пред седам хиљада људи вршио пробне летове летелицом сопствене израде увежбавајући да пилотира, али је зато сигурно да је касније често боравио у београдској кафани „Балкан“.

Ту су се окупљали познати интелектуалци и војна лица, међу којима је било пуно ваздухопловних заљубљеника. Након поменутог догађаја у Суботици, специјалним гостима кафане „Балкан“ пробудила се жеља да разговарају и озбиљно размишљају о практичној употреби авијације. Многобројни сведоци, посетиоци те кафане, приметили су „да се ту окупља увек иста господа и да нешто значајно причају“. Та господа су били: Воја Танкосић, Војин Поповић, војвода Василије Трбић, војвода Бабунски, војвода Глигор, војвода Пећанац, војвода Довезенски, апотекар Сава Мумчић, калуђер Гапон, поручник Антонијевић, студент Дуле Димитријевић, новинар Јоца Тановић,

студент Миомир Миленовић, студент Драгиша Стојадиновић, војвода-капетан Сретен Рајковић, банкарски чиновник Миливоје Јовановић, апотекар Јова Гаслер и војвода Дебарац.

Када се осетило да се на Балкану нешто спрема и да предстоји поновна подела Косова, и то баш у тренутку када је 1912. године објављен рат, војвода Дебарац се затекао у Београду. Он оставља све своје послове, хотеле, трговине, те окупља малу, али одабрану екипу, прави чету и пре него што ће српска војска прећи границу, војвода Дебарац је са својим херојима био у претходници Прве армије, те се придружује чети чувеног војводе Вука.

На Нагоричану, где се крв највише лила, у првим борбеним редовима био је јунак ове приче. Турци су страховито наваљивали много надмоћнијом силом, али напред нису могли ни корака, јер су пред собом на челу супарничке стране имали комите, хероје, који су до тада небројано пута гледали смрти у очи „па јој се и сада у очи смеју“. Ту су пали смртно рањени војвода Дејан, војвода Бабунски, војвода Долгач, поручник Ранковић, поручник Ковинић и многи други. Смрт је покосила и попа Гапона.

Другог дана кржаве Кумановске битке кажу да се од барута, дима и ватре прст пред оком није видео, пуцало се са свих страна, земља се непрекидно тресла: „Да ли се смрачило или се нама смркло пред очима? Борбена бука не престаје. Сртевица, наше крајње лево крило, гола коса која се

благо спушта реци, завршава се стрмо на самој реци, образујући повећи мртав угао. Баш из тог мртвог угла избише густе турски стројеви и нађоше се наблизу према нашим првим стројевима. Обострано изненађење! Распознајемо разрогачене очи. Две војске се гледају у неверици. 'Да се не варају?' Турци се држе некако чудновато и као да нешто гурају иза својих редова. Сумња се појачава и једна пушка плану с наше стране. Плану и с турске стране. Потом још две, пет, стотине и заори се пуцњава. Избезумљени војници пуцају стојећи, не нишанећи. На блиском одстојању не промашује се. Наста вика, кукњава и обе стране почеше одступати, окрећући леђа једна другој а неки пуцају у небо! Паника на обе стране. Мртви и рањени осташе на ледини. Лакши рањеници гегуцкају и вичу да се стане, да не остану сами“, препричао је један преживели јунак.

Када је сутрадан српска војска по том крвавом бојишту прегледала пале јунаке, на сто метара испред свих осталих српских војника и четника нашли су искасапљеног војводу Дебарца, а око њега десетак мртвих Турака. Сахранили су га на једном узвишењу изнад села Младо Нагоричане.

Мишко Крстић
(1853–1909)

ИЗ ПЕЋИНЕ У ЛЕГЕНДУ

Мицко Крстић је рођен 1853. године у селу Латову, у области Порече, у Северној Македонији, одакле и потичу његови стари. Завршио је основну школу, а потом и самарџијски занат, те радио у Скопљу све до 1876. Због зулума Џемаила Џеме напушта родни крај и одлази у Србију.

Одлучио се да, преко Бугарске и Румуније, заобиђе граничаре и тако стигне до Видина. На обали Дунава је нашао рибара који га је, за једну златну турску лиру, коју је чувао зашивену у појасу, превезао на српску страну. Чим се пријавио у добровољце, распоређен је у чету чувеног командира Јунгића. Опојност рата је осетио на Суповцу, затим код Дудулајца и Крајковца. Миран у ватри, диваљ у налету, неосетљив на ранама, после крваве борбе код Биљеовца бива унапређен у четовођу.

Када су се ратови завршили, вратио се у родно село, али убрзо схвата да му тамо више нема живота, па поново долази у Србију 1880. године. До пролећа наредне године сакупља добровољце. За свог вођу, као и тринаестице јунака, бира учитеља Черкез Илију, који је убрзо погинуо у страшној борби када је и пола чете изгубило живот.

Седморица преживелих, али гладни, болесни и уморни, тумарали су македонским планинама тржећи спас. Налетевши на Ристу Костадиновића, придружују му се и настављају четовање са њим. Међутим, и Ристо гине једног јутра када му је постављена заседа. Мицко преузима чету и поносно носи Ристину пушку ишарану сребром и седефом.

Када су Турци угушили буну у Демир Хисару, Мицко одбија да се преда. Док је остале послао кућама, одабрао је три најбоља друга и са њима се сакрио у кичевске планине, где су усамљени, али слободни, провели више месеци. На Митровдан 1881. договарају се о расстанку. Своја два другара шаље јатацима, а за себе је одабрао дубоку, неприступачну пећину више села Белице близу Кичева. Сељаци су га спустили на конопцу као у гробницу. Када су га чули из дубине и мрака да им јавља да је сишао на дно, мештани су се разишли кућама, а током зиме само периодично долазили и опет му конопцем спуштали храну.

У пећини је наш јунак остао неколико месеци, све док Турци, који су га свуда тражили, нису

наишли на трагове у снегу који су водили до његовог скровишта. Пошто је пећина лежала као гнездо на зиду, у самој стрмој засеченој страни планине, нису могли никако да јој приђу. Виком су га дозивали да се појави и преда.

Скривен у мраку гледао је кроз отвор у небо и снежне врхове планине, стежући у рукама пушку и чекајући на нишан непријатеља. Турци су непрестано викали и дозивали га. Он се није јављао све док, након неколико дана, нису донели читаве пластове сена, желећи да га као звер истерају из пећине. Пре него што су запалили сено, довикивањем су се ипак споразумели да чауш Латиф сиђе на разговор у пећину уз обећање да га наш јунак неће убити. Тако је и било. Низ стрму стену Латиф се спустио конопцем клизећи низ оштре залеђене ивице. Заморен медвеђим животом а сигуран да му нема другог излаза, Мицко се предао верујући у обећану слободу.

Када су их извукли из пећине, Латиф је био угруван, исечен и крвав од вратоломија, а српски јунак зарастао у косу и браду, видно мршав и изнемогао. Одмах су га спровели у Битољ, осудили на сто једну годину робије, оковали ланцима, и стрпали у тамницу.

Године су пролазиле, разна дешавања на Балкану се одвијала, турски казамат, у коме је наш јунак робијао, пунио се претежно хајдуцима, одметницима, четницима. Било је ту и Бугара и Срба, али и припадника осталих народа. Једног дана

1894. године, када је Турска желела добре односе са Бугарском, Султан је послао у Битољ амнестију да се сви осуђени Бугари помилују. Заробљеници, сретни да изађу из затвора, нису придавали значај да ли ће у том тренутку да буду прозвани као Срби или Бугари.

Са свим осталим затвореницима, у двориште је изведен и Мицко. Прозивали су редом све осуђенике да им скину окове и пuste их на слободу. Прочитали су и његово име: „Мицко Крстев, Бугармилет, ослобађа се!“ Када је чуо ово, Мицко је изашао из реда и без објашњења пошао натраг у ћелију, вукући за собом своја гвожђа. Запањени његовим поступком, Турци су га питали зашто не иде кад је ослобођен након толико година робије. А он на то рече: „Ја нисам ни Мицко Крстев, ни Бугарин, те нисам ни ослобођен.“

Прошло је још осам година, а он је остао упоран, тражећи да чује своје право име и своју народност. Тек када се за његов случај, у Цариграду заузео наш посланик Стојан Новаковић, после скоро двадесет година проведених у тамници, дочекао је да га једног дана ослободе уз прозивање правим именом – Мицко Крстић, Србин.

Војвода Мицко Крстић, познатији као Мицко Поречки, страдао је са својом четом 1909. године, на путу између Јужног Брода и Кичева.